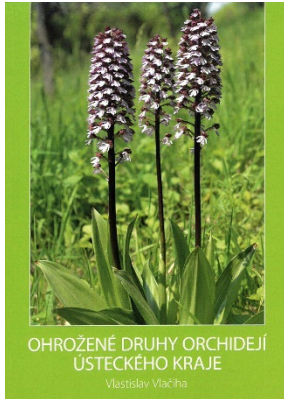

Recenze

Ohrožené druhy orchidejí Ústeckého kraje

Vlačíha V. (2019): Ohrožené druhy orchidejí Ústeckého kraje. – Ústecký kraj & [ZO] ČSOP Launensia, Ústí nad Labem. ISBN 978-80-88140-22-1 (brožováno).

Atraktivní čeleď vstavačovitých rostlin (*Orchidaceae*) se v posledních letech těší v Ústeckém kraji značné pozornosti botaniků i milovníků přírody. Po dvou vydáních monografie věnované „orchidejím“ Českého středohoří (Nepraš et al., ed. 2008, 2018) vyšla malá a celkem nenápadná brožovaná publikace s výstižným názvem „Ohrožené druhy orchidejí Ústeckého kraje“. Jejím autorem je Vlastislav Vlačíha – dobrý znalec této čeledi v evropském prostoru, který se jí mnohostranně věnuje již řadu desetiletí terénním výzkumem i jako fotograf, popularizátor a praktický ochranář. Publikace je účelová a neprodejná a většina potenciálních zájemců o ni (tj. těch, pro něž by byla užitečná a zajímavá) o ní nejspíš ani netuší – proto je dobré na ni upozornit veřejnost.

Recenzovaná knížka je formátu A5 a byla vytištěna v brožované vazbě (V2), na hladkém papíře a s potíraným barevným přebalem. Má – s ohledem na řešenou problematiku – velmi malý

rozsah. Již z podílu fotografií na obsahu (tvoří o něco více než polovinu tištěné plochy), stejně jako ze stručných a dosti obecně pojatých textů je zřejmé, že jde o popularizační příručku. Naznačuje to i poznámka na konci obecné textové části, zmiňující potřebu dlouhodobé podpory praktické ochrany ohrožených vstavačovitých druhů a stejně tak i osvěty ze strany ochrany přírody. Protože pro tuto část Čech dosud nevyšla souborná práce, která by se vstavačovitým rostlinám (tedy populárně řečeno orchidejím) komplexně věnovala, má tato publikace i nemalý odborný význam.

Po přehledném obsahu a nutném úvodu se čtenář ve stručnosti dozví o obecných problémech, limitujících faktorech a změnách (i příznivých), které v uplynulých zhruba 150 letech ovlivňovaly vstavačovitě rostliny v přírodě Ústeckého kraje. Samostatnou kapitolku má územní ochrana taxonů. Zvláště je také upozorněno na problematiku nomenklatury, neboť právě zde došlo v posledních desetiletích k řadě změn. Použitá nomenklatura vychází z novějšího systematického pojetí taxonů. Odpovídá tak moderně vytvářeným mezinárodním databázím (např. The Plant List, The World Flora Online), stejně jako novému Klíči ke květeně České republiky (Kaplan et al., ed. 2019), vydanému v témže roce jako recenzovaná publikace. Proto musíme např. vstavač kukačku či vstavač bahenní hledat již v rodu *Anacamptis*, který si odborná veřejnost dosud byla zvyklá spojovat jen s rudohlávkem. Stejně tak je vstavač osmahlý nově včleněn do rodu *Neotinea*; naopak vemeníček zelenavý, dosud známý jako *Coeloglossum viride*, patří nyní již k prstnaticům (rod *Dactylorhiza*). Nedá se nic dělat, na výsledky taxonomického pokroku a s ním související nomenklatorické změny si budeme muset zvyknout. Naštěstí jsou v publikaci u případů nejpodstatnějších změn uvedena kromě nových jmen také dosud nejfrekventovanější synonyma.

Stežejní částí knihy je přehled taxonů čeledi *Orchidaceae*, známých z Ústeckého kraje. Jsou uspořádány podle kategorií ohrožení, odpovídajících celosvětovým kritériím IUCN, které se poměrně nedávno promítly i do ochrannářského hodnocení organismů v České republice. Celkem zde najdeme texty ke 42 druhům a poddruhům vstavačovitých, které jsou známy z území Ústeckého kraje (včetně taxonů zde již vyhynulých) a současně jsou předmětem druhové ochrany, nebo jsou v aktuálním červeném seznamu cévnatých rostlin České republiky. Každému u nich je věnována jedna

stránka. Jak autor sám uvádí (viz text na straně 6 dole), publikace se záměrně nevěnuje pouze kruštitku široolistému (míněn je *Epipactis helleborine* subsp. *helleborine*). Není totiž v České republice zvláště chráněným druhem, ani ho nenajdeme v žádné z kategorií v červeném seznamu cévnatých rostlin.

Taxony jsou v publikaci řazeny sestupně podle stupně ohrožení v České republice. Nejprve tedy najdeme taxony kriticky ohrožené (kategorie CR), pak ohrožené (EN), následují je zranitelné (VU) atd. Uveden je i jeden u nás vyhynulý druh. Každá kategorie má své barevné označení v obsahu i v záhlaví stránky s příslušným taxonem, což přispívá k přehlednosti celé publikace. Ne u všech taxonů však tyto kategorie odpovídají i současné situaci v Ústeckém kraji. Proto je u těch, které jsou v České republice kriticky ohrožené, resp. ohrožené a v Ústeckém kraji jsou aktuálně považovány za vyhynulé, na tento rozdíl výslovně upozorněno právě v barevném proužku v záhlaví.

Texty v hlavní části publikace, kde jsou popisovány jednotlivé druhy, jsou stručné až velmi úsporné, ale pokud mohu soudit, jsou vždy výstižné, čtivé a dostatečně informativní. Pro každý taxon je obvykle uvedena jeho základní morfologická charakteristika s upozorněním na podstatné diakritické znaky, popsány jsou jeho ekologické nároky a ohrožující faktory. Rámcově je uveden také celkový areál, stejně jako situace taxonu v České republice, historický i současný výskyt a ohrožení v Ústeckém kraji. Přesné popisy současných lokalit však v publikaci prakticky nenajdeme – autor jistě věděl, proč je neuvádět. U mnohých taxonů jsou také zmíněny různé zajímavosti a důležité ochranné zkušenosti. I to zvyšuje atraktivnost a významnost textu.

Přesto bych uvítal, kdyby stručné zeměpisné informace o výskytu (třebas jen historickém) byly u každého druhu doplněny malou mapkou Ústeckého kraje s alespoň přibližným rozšířením (nejlépe jako síťový kartogram), z níž by bylo již na první pohled patrné, v které části regionu ten, který druh roste a s jakým zastoupením. Kladlo by to sice větší nároky na autora a ubylo by trochu místa na pěkné fotografie, ale výsledek by byl pro čtenáře podstatně informativnější. Dat pro takové zobrazení již je, myslím, opravdu dostatek. (Místa v knížce už méně – ale našlo by se.) Nakonec – právě vzácnost (či hojnost) vstavačovitých je již po mnoho desetiletí jednou z nejzajímavějších otázek v ochranné praxi nejen u nás a podmiňuje zájem laické i odborné veřejnosti o tuto atraktivní skupinu rostlin.

Zde ale musím vytknout vydavatelům jednu podstatnou věc: texty jsou psány zbytečně malým fontem písma. Snad to je z úsporných důvodů, ale rozhodně je to na újmu smyslu publikace. Texty navíc mnohdy nejsou rozčleněny do odstavců, takže jsou hůře čitelné. Bylo by možné je také zjednodušit rozdělením mnoha dlouhých souvětí.

Obrazový doprovod celé publikace je rozsáhlý, kvalitní a je bezpochyby jednou z hlavních předností celé publikace. Autor je znám svou dlouholetou fotografickou specializací na vstavačovité rostliny, přičemž jeho terénní zkušenosti daleko přesahují středoevropský prostor. Nepochybují proto, že právě kvůli atraktivním fotografiím se k publikaci budou čtenáři opakovaně vracet.

Ještě k fotografiím: pro příští vydání publikace by stálo za úvahu ke každému taxonu připojit vždy pohled na celou rostlinu (někde jsou skoro zbytečně dvě detailní fotky květu či květenství). Je také trochu škoda, že u fotografií nejsou vždy uvedeny lokality a data jejich pořízení. U ochranné atraktivních druhů, které nelze dokumentovat herbářovým sběrem, je právě fotodokumentace klíčovým dokladem, jehož odborná hodnota (zvláště v případě publikace) v budoucnu poroste. Kromě toho je zřejmé, že přinejmenším u regionálně vyhynulých druhů příslušné fotografie pocházejí odjinud než z Ústeckého kraje. (Není jasné, zda tomu tak není i u některých dalších taxonů.)

Musím pochválit připojení kapitoly „Literatura“, zahrnující na 25 pramenů. I když to není výslovně uvedeno, jde spíše o doporučené a rozšiřující tituly. Pro méně poučené zájemce o tuto skupinu rostlin je to určitě přínosné. Snad by se sem hodilo doplnit ještě webové stránky státních ochranných organizací (AOPK ČR, CHKO, NP, Krajský úřad Ústeckého kraje), ačkoliv nemají speciální oddíly věnované čeledi vstavačovité. Další doporučená literatura by se vešla na nevyužitou 3. stranu obálky.

Formální závěrečné úpravě textu mohlo být věnováno více pozornosti, čeština bohužel není vyloučeně excelentní. Na řadě míst chybějí čárky v souvětích, a to někdy i vícekrát na téže stránce. Jde přitom o několik desítek případů (!): viz strany 6, 7 (3×), 8, 11, 12, 14, 16, 20, 24, 26, 27, 32, 33 (2×), 34, 35 (3×), 36 (2×), 37, 38 (2×), 39, 41 (2×), 42, 43 (3×), 45 (3×), 47 (4×), 49. Občas se také vyskytují věcné i syntaktické chyby. Mám vážnou pochybnost, že druh *Listera ovata* je „hojný v Krušných horách“ (str. 48). Tak tomu nebylo zřejmě nikdy. Na straně 42 je chybné vysvětlení výrazu „[*Epipactis viridiflora*]“ – znamená totiž „zelenokvětý“. Druhové epiteton tedy odkazuje na barvu květů, nikoliv celé rostliny. Mám ještě jednu výtku z geografického hlediska. V textu se běžně operuje s termínem „Ústecko“. S ohledem na nejednoznačnost pojmu, který může svádět k chápání ve významu „okres Ústí nad Labem“ bych byl jednoznačně pro důsledné uvádění termínu „Ústecký kraj“, i když čtenář z kontextu obvykle pochopí. Úspora textu je při zvoleném termínu minimální, nehledě na zbytečnou odlišnost vůči samotnému názvu publikace. To jsou ale spíše drobnosti.

Ze závažnějších překlepů, upozorňuji na „krušné hory“ (2. strana obálky), „stráně u Drahobuz“ (str. 8 → má být Drahobuzi), „J. Domin“ (str. 11 → má být K. Domin), „u Zaječova“ (str. 13 → má být u Zaječic), „fyto geografických okrsků“ (str. 14 → okresů), „nálezy pocházení“ (str. 26 → pocházejí), „listy, na nimiž“ (str. 40 → na nichž), „[vemeník zelenavý] je má [...] vyskyt (str. 40), „druhy české orchideofóry“ (str. 42 → orchideoflóry) a „blízkou příbuznou“ (str. 45 → blíže příbuznou). Výraz „postaru“ (str. 47) v češtině neexistuje. Bylo by dobře také sjednotit v použité literatuře zkratku pro počet stran (str. × p.). Takové chyby zbytečně kazí celkový dojem z publikace. Pokud by knížka prošla běžnou korekturou, šlo by jim snadno předejít – už proto, že text není příliš složitý a jeho rozsah je celkem malý. Ale to je výtka jak na autora, tak na vydavatele.

Jedním z nejzávažnějších nedostatků této pěkné a užitečné publikace je však podle mého to, že se značná část veřejnosti o ní vůbec nedozvěděla. Distribuce byla patrně nahodilá, a domnívám se, že knížka nebyla dostatečně prezentována veřejnosti. Pokud jste o ní věděli, bylo ji možné do nedávna zdarma získat na Odboru životního prostředí a zemědělství krajského úřadu Ústeckého kraje. Po jejím definitivním rozebrání však mají zájemci o ni zřejmě smůlu, protože není asi nikde k dispozici alespoň v digitální podobě, která by bylo snadno dostupná pro ty, na něž výtisk nezbyl. Je proto škoda, že se tato knížka nedostane k řadě zájemců, kterým by byla užitečná a pro které je vlastně určena. I když se tato námitka týká už obecné problematiky vydávání literatury v Ústeckém kraji, a je tedy nad rámec recenze této publikace, snadné řešení se nabízí samo. Stačilo by zveřejnit tiskové PDF – věřím, že někde existuje – na webovém portálu Ústeckého kraje a stejně postupovat i s dalšími obdobně zaměřenými popularizačními i odbornými publikacemi hrazenými z veřejných prostředků. Přimlouvám se zde tedy (stejně jako u následující recenzované práce), aby se Krajský úřad Ústeckého kraje jako spoluvydavatel pokusil dílo V. Vlačihy více zhodnotit a zpřístupnit ještě dalším zájemcům.

Závěrem je třeba i přes uvedené připomínky poděkovat autorovi i vydavatelům za zajímavou a přínosnou knížku. Určitě se k ní rádi budou vracet nejen zájemci o naše domácí „orchideje“. Díky atraktivitě tématu, pěkným fotografiím a poměrně přehlednému zpracování má jednu velkou přednost. Můžete ji totiž kdekoli otevřít a pokochat se krásou zobrazených rostlin a třeba se i na chvíli začíst do krátkých textů. A pokud by se k ní dostal někde v knihovně náhodný čtenář, může díky ní celkem rychle získat pozitivní dojem z kraje, jehož značně pošramocenou pověst si třeba i poněkud poopraví. Za sebe pak doufám, že se v dohledné době dočkáme ještě skutečně komplexního a podrobného odborného zpracování téhož tématu v Ústeckém kraji.

Vít Joza

Ohrožené druhy denních motýlů v Ústeckém kraji

Čížek O. & Marhoul P. (2018): Ohrožené druhy denních motýlů v Ústeckém kraji. – Ústecký kraj, Ústí nad Labem. 62 pp. ISBN 978-80-88140-13-9 (brožováno).

Nedávno vyšle unikátní čtyřsetstránkové monografii nazvané prostě „Denní motýli v Ústeckém kraji“ (ed. Ústecký kraj, 2019) předcházela o rok dříve vydaná knížka, jejíž propagaci kupodivu byla věnována jen minimální pozornost. Stejnou autorskou dílnu, a tedy i obsahovou příbuznost obou publikací není těžké zjistit. Přesto je i menší z obou publikací zajímavá a z hlediska odborné veřejnosti i zájemců o přírodu severozápadních Čech vůbec nejde o zanedbatelný počín. Hloubka zpracování tématu a zřejmá i cílová skupina čtenářů jsou však od zmíněné monografie poněkud odlišné. Proto bych na ni zde rád upozornil.

Záměr, který vedl k přípravě recenzované knížky, autoři výslovně neuvádějí. Z úvodního textu (str. 6–12), rozsahu a uspořádání vlastní hlavní stati, která je věnována jednotlivým druhům motýlů (str. 13–61), i z bohatého grafického doprovodu a menšího formátu (A5, tedy 21 × 14,8 cm) je však zřejmé, že jde o popularizační příručku určenou poučeným laikům. Z tohoto pohledu je na ni třeba nahlížet. Oba hlavní autoři podpořilo sedm kolegů svými fotografiemi a další tři spolupracovníci v textové části. Graficky je kniha dobře zpracovaná; o úroveň grafiky i o tisk se postarala osvědčená ústecká firma Imagine Media. Obálka je ze silnějšího natíraného papíru, lepená vazba působí dobře a bytelně. Po jazykové stránce se publikace jeví pečlivě připravená; chyby či drobné neobratnosti ve vyjadřování jsou zcela ojedinělé.

Odbornou náplň textů hodnotit nechci; protože jde o práci v podstatě téhož autorského kolektivu jako u již zmíněné rozsáhlejší a odborně zaměřené práce z roku 2019, jsou základní informace a jejich vyhodnocení obdobné. (Pro detailní pohled na zpracování rozšíření a ochrannářské problematiky zde uvedených ohrožených druhů proto odkazuji na velmi podrobnou recenzi známého lepidopterologa Jiřího Vávry – viz Sborník Oblastního muzea v Mostě, 40: 160–163, 2020). Z pohledu biologa, který má k motýlům podstatně dále než specialisté, oceňuji, že se v obsahu lze snadno dozvědět nejen o samotných druzích ohrožených denních motýlů v regionu, ale také podstatné informace o jejich životním prostředí a nárocích. Publikaci navíc lze náhodně otevřít prakticky na kterékoliv straně a s chutí se do ní začíst – a to i opakovaně.

Kritéria výběru druhů byla jednoduchá: do publikace jsou zahrnuty druhy evidované v aktuálním červeném seznamu bezobratlých České republiky (Příroda, 36: 1–612, 2017), které žijí v Ústeckém kraji. Je to výběr jistě rozumný, neboť dosud platná prováděcí vyhláška č. 395/1992 Sb. k zákonu o ochraně přírody, existující již plných 31 let, chrání jen nepatrnou část zde uvedených druhů, a – nejen pro motýly – je bohužel beznadějně zastaralá. Práce tak přehledně zachycuje druhové spektrum motýlů s denní aktivitou, kteří jsou skutečně ohroženi na území Ústeckého kraje.

Všech 61 druhů motýlů a vřetenušek je řazeno sestupně v tomto pořadí: kriticky ohrožené druhy (kategorie CR – 5 druhů), ohrožené druhy (EN – 12), zranitelné druhy (VU – 20) a téměř ohrožené druhy (NT – 24). V hlavní části publikace je každý uvedených druh shora uvozen příslušným barevným proužkem s uvedeným stupněm ohrožení (CR – červeně, EN – okrově, VU – žlutě atd.).

Práce má jasnou strukturu a je přehledná. I když je její prostor využit úsporně, uvítal bych doplnění o rejstříky druhů (odborný i český). Vešly by se na třetí (prázdnou) stranu obálky. Každému druhu je věnován stejný prostor. Úsporný text vždy zahrnuje základní bionomické informace, rozšíření (u hojnějších druhů alespoň rámcově) a ohrožení druhu a jeho populační trend. Alespoň v některých

případech by také bylo vhodné uvést donedávna používaná synonyma popsanych druhů. Každý kriticky ohrožený, ohrožený a zranitelný druh (CR, EN, VU) je vyobrazen jednou fotografií pokrývající téměř polovinu stránky; doplňuje ji menší záběr zachycující typické prostředí konkrétní lokality. Tyto nejvíce ohrožené skupiny mají pro každý druh přiděleny celou stranu. Druhům téměř ohroženým (NT) je věnován poloviční prostor a na každý vyšla jen jedna reprezentativní fotografie druhu. Knížku uzavírá přehled použité literatury a internetových zdrojů; opomenuty nejsou ani klíčové biologické databáze.

Velmi přínosná je však také úvodní část publikace – zvláště pro jinak zaměřené biology a ochranáře. Čtenář se zde dozví o významu motýlů jako bioindikátorů změn v krajině, stejně tak i o hlavních příčinách současného ohrožení řady jejich druhů u nás. Správně a bez zbytečných emocí jsou popsány mechanismy jejich dlouhodobého ústupu – a to historické (změna využívání krajiny a tím i její struktury, stejně jako lesního hospodářství) i současné (uniformní velkoplošné hospodaření na loukách podporované státními dotacemi). Výstižně a v souvislostech se tak čtenář dozví o příčinách dlouhodobého úbytku biotopů motýlů. Jasně je popsáno, které biotopy jsou ohrožené a jak je třeba na nich hospodářit. Autoři upozorňují na klíčový nedostatek nynějšího obhospodařování luk, navíc bohatě podporovaný zemědělskými dotacemi. (Podobně učinili sice již i při jiných publikačních příležitostech ale právě u popularizační literatury není takových upozornění zřejmě nikdy dost.) Tento zvlášť závažný chybný systémový krok programově ohrožuje řadu druhů denních motýlů a celkově poškozují druhovou bohatost luk. Ekonomicky zaměřená uniformní seč velkých ploch v minimální době je při likvidaci diverzity života luk bohužel zjevně velmi účinná. Krom toho se v publikaci také dočteme o významu a potřebnosti vytváření tzv. červených seznamů ohrožených druhů a potřeby jejich aktualizace. Zdůrazněna je i relativní zachovalost přírody Ústeckého kraje v kontextu České republiky. To je jistě dobře, neboť právě na tuto skutečnost se dosud mnohdy zapomíná.

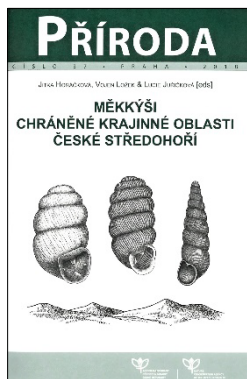
Náklad díla mi není znám (není v publikaci uveden, což je jeden z nešvarů moderní doby), ale jelikož jsem se před časem k této knížce sám dostal takřka v minutě dvanácté, předpokládám, že je již rozebraná. Zájemcům z řad veřejnosti tak bude dostupná asi pouze v knihovnách (spíše speciálně zaměřených). Na tomto místě se proto chci přimluvit u vydavatele, aby recenzované dílo zpřístupnil na své webové stránce alespoň v digitální podobě ve formátu PDF. Jak je to snadné, přehledné a užitečné (!!), je vidět už při první návštěvě webové stránky příslušného státního úřadu sousedního Svobodného státu Sasko, v části věnované přírodě a biologické rozmanitosti (Natur und biologische Vielfalt; přímý odkaz je: <https://www.natur.sachsen.de/rote-listen-20573.html>). Zde zvolený způsob zpřístupnění takových prací je podle mne ideální a přímo se nabízí k napodobení. Protože jde o publikaci vydanou z veřejných peněz, neměl by to být problém. Tato v mnoha ohledech pozoruhodná práce, která je určená k propagaci ochrany nápadné a populární skupiny ohrožených druhů organismů, by si jistě zasloužila širší rozšíření, a protože jde o daňovými poplatníky hrazenou práci, jistě také intenzivní a neomezenou distribuci. Zároveň připojuji přání, aby Krajský úřad, jmenovitě Odbor životního prostředí a zemědělství, pokračoval ve vydávání podobných příruček, které bezesporu nezapadnou mezi reklamní letáky, ale naopak rozšíří povědomí a znalosti o sice ohrožené, ale přesto dosud žijící cenné přírodě kolem nás.

Na závěr bych si přál, aby se podmínky našich (nejen) ohrožených denních motýlů, v nichž dosud žijí či přežívají, v dohledné době podstatně zlepšily. A současně vyslovuji přání, aby tato práce byla jednou z posledních, které tyto krásné a biologicky velmi zajímavé bezobratlé (nejen) v našem regionu uvádí jako více či méně ohrožené na bytí. Autorskému kolektivu i uživatelům příručky pak přeji, aby ještě za svého života viděli zásadní obrat v biologii krajiny u nás – a nejen v Ústeckém kraji.

Vít Joza

Měkkýši chráněné krajinné oblasti České středohoří

Horáčková J., Ložek V. & Juříčková L. [eds.] (2018): Měkkýši chráněné krajinné oblasti České středohoří. – Příroda, Praha, 37: 3–516 + 1 mappa. ISBN 978-80-7620-033-3, ISSN 1211-3603 (brožováno).

Novodobá česká malakologická škola, vzešlá z dlouholeté práce nedávno zemřelého Vojena Ložka i jeho žáků, publikuje už řadu let větší i menší regionální studie, které podstatně rozšiřují naše znalosti o malakofauně různých částí České republiky. Díky ekologickému přesahu těchto prací se navíc dozvídáme nejen o současné faunistice a rozšíření měkkýšů (Mollusca) – tedy specifické skupiny bezobratlých, kterou by většina z nás asi jinak přešla bez povšimnutí, ale také o základních ekologických a ochranných hodnotách různých území České republiky. V tomto duchu vyšla v roce 2018 také rozsáhlá publikace s prostým názvem Měkkýši chráněné krajinné oblasti České středohoří.

Zde musím upozornit na jednu zásadní věc z hlediska uživatele publikace. Autorský výsledek lze získat ve dvou variantách: v menší tištěné verzi na 516 stranách¹, která vyšla v nákladu 400 výtisků, a v podstatně rozsáhlejší digitální verzi na 1255 stranách (tedy v téměř dvouapůlnásobném rozsahu!), která byla původním podkladem pro tisk celé práce². Naštěstí se obě varianty neliší v obsahu základních dat a jejich zhodnocení. K redukované tištěné verzi se vztahují i níže uvedená čísla stran jednotlivých částí publikace.

Přestože byla recenzovaná práce vydána jako jedno z čísel zavedeného vědeckého časopisu státní ochrany přírody, jde vlastně o první komplexní a detailní kritickou monografii měkkýšů a jejich rozšíření v Českém středohoří. Ačkoliv to z názvu jednoznačně neplyne, hned zpočátku je třeba uvést, že tato práce je věnována recentně a historicky žijící malakofauně tohoto rozsáhlého území. Neklade si tedy za cíl zhodnotit prehistorické nálezy konchylíi či dokonce kvartérní vývoj malakofauny (jinak nesporně zajímavý). Tím spíše se tato práce nezabývá rekonstrukcí změn přírody Českého středohoří v kvartéru. (Stručně shrnutí této problematiky a dlouholetých bádání ale najdeme v úvodní části publikace, a to v přehledu vývoje v nejmladší geologické minulosti.) Hodnota recenzované publikace je přesto v mnoha ohledech mimořádná.

Připomeňme, že chráněná krajinná oblast České středohoří (dále jen CHKO ČS) je naší druhou nejrozsáhlejší chráněnou krajinnou oblastí (má rozlohu plných 1070 km² a její největší úhlopříčná délka je 71 km), přičemž je současně suverénně nejlidnatějším velkoplošným chráněným územím v České republice. Navíc je geologicky, geomorfologicky i biologicky mimořádně rozmanitá. To se promítá i v obrovské nabídce stanovišť, a tím i druhové diverzitě bezobratlých, včetně měkkýšů. Proběhly zde klíčové výzkumy a objevy z hlediska petrografie, botaniky, zoologie, regionální biogeografie a mnoha dalších biologických oborů, díky čemuž máme k dispozici obrovské množství nálezových údajů k různým organismům. U většiny zmíněných oborů však na komplexní shrnutí a zhodnocení dat zatím teprve čekáme. Překonat tento závažný nedostatek u měkkýšů se pokusil malý kolektiv, v němž měli

¹ Lze ji také volně stáhnout v PDF na webové adrese <https://priroda.nature.cz/index.php/priroda/article/view/23/47>.

² Tuto plnou verzi lze volně stáhnout, a to na internetové adrese <https://web.archive.org/web/20220303220203/http://www.ochranaprirody.cz/res/archive/064/070057.pdf?seek=1569925646>. Nabízím ji také jakémukoliv zájemci k bezplatnému zaslání elektronickou poštou.

klíčovou roli Jitka Horáčková, Vojen Ložek a Lucie Juříčková, tedy jedni z našich nejvýznamnějších malakologů.

Autoři se snažili podchytit veškeré relevantní údaje o rozšíření měkkýšů v území CHKO ČS, a to z období od konce 19. století až do současnosti. Shromáždili tak mimořádně velké množství faunistických údajů (přesně 14.793!) z celkem 1.191 lokalit. Data pocházejí jak z autorských terénních záznamů a sběrů, tak z literárních údajů i revidovaných dokladů ze soukromých i veřejných zoologických sbírek (především muzejních). Díky tomu se podařilo uvést na pravou míru více determináčních omylů a nesrovnalostí, které byly publikovány dříve (především v rozsáhlé práci Ivo Flasara „Die Gastropoden Nordwestböhmens und ihre Verbreitung“, vyšlé roku 1998 v německém malakologickém periodiku *Heldia*). Kriticky připravený datový soubor podstatně doplnily údaje řady malakologů z cíleně vybraných terénních exkurzí konaných při Malakologických dnech v letech 2009, 2011 a 2012 a samozřejmě také aktuální nálezy mladší generace malakologů a jejich studentů. Stojí za zmínku, že využita byla i dosud nepublikovaná data z více než sedmdesátileté terénní činnosti Vojena Ložka, stejně jako Bohdana Zvariče – dalšího významného malakologa působícího v severozápadních Čechách.

Po nezbytném úvodu jsou charakterizovány přírodní poměry Českého středohoří (strany 8–16), následuje shrnutí vývoje přírody tohoto území v nejmladší geologické minulosti, tedy v kvartéru (strany 17–27) a kapitola popisující zdejší hlavní biotopy (strany 28–54). Jen rámcově je popsána historie malakologického výzkumu ve zkoumaném území (strany 55–56). Stručně a přehledně je popsána metodika vzniku celé práce a podkladové faunistické materiály (strany 57–65), přičemž tyto jsou zde rovnou kriticky zhodnoceny.

Přehled dílčích studovaných lokalit (strany 66–121) je rozdělen mezi jednotlivé fytogeografické okresy a podokresy podle dosud vydávané Květeny České republiky. S ohledem na souvztažnost flóry, vegetace, klimatu a malakofauny a zároveň na nemalou vypovídací hodnotu tohoto členění území Českého středohoří je to logické. (Odpovídá to ostatně i řadě dříve publikovaných prací o měkkýších České republiky a jejich postavení v naší přírodě, zejména od Vojena Ložka).

Systematický přehled měkkýšů podle jednotlivých tříd a čeledí, které byly nalezeny v CHKO ČS, najdeme na stranách 122–127. Druhy v území vymřelé jsou zvláště označeny. Rozšíření nalezených druhů měkkýšů, tedy hlavní část knihy, zabírá plně dvě třetiny rozsahu publikace (strany 128–450). U každého zjištěného druhu je uvedeno odborné jméno, petitem pak jeho případná synonymika, české jméno a vazba na určité skupiny biotopů (stepní, lesní, vodní). Vždy je připojena mapka bodového rozšíření v území, a to s rozlišením starších historických údajů (do roku 1950), novějších až současných údajů (po tomto roce) a vyznačením lokalit, na nich druh vyhynul. Bohužel, tyto mapky jsou maličké, a jednotlivé body si v geografickém podkladu říční sítě a větších sídel uvnitř CHKO ČS může alespoň zhruba lokalizovat jen její dobrý znalec. Celé toto území o uhlopříčce 71 km je totiž vtěsnáno do plošky 5,8 × 3,8 cm; mapky jsou tedy v měřítku zhruba 1 : 1.060.000! (Právě ve velikosti zobrazení map je jeden z nejnápadnějších rozdílů mezi tištěnou a původně připravenou verzí publikace. Další podstatný rozdíl je v tom, že v původní plné verzí publikace je u každého taxonu uveden úplný výčet všech zjištěných lokalit, včetně přesného popisu a odkazu na příslušný zdroj dat. V tištěné redukované verzí je pouze výčet nic neříkajících čísel odkazujících na lokality v jejich celkovém přehledu, takže lze získat jen rámcovou představu o rozšíření konkrétního taxonu z titěrně hustě či řídko puntíkované mapky.)

Rozšíření jednotlivých druhů však není jediné shrnutí získaných dat, které zde najdeme. Vedle informace o frekvenci a případně i o vývoji populace v území to je výčet stanovišť (např. lužní lesy, zastíněné vlhké skály, hradní zříceniny, hřbitovy, lomy...). V důležitých případech jsou u některých druhů zmíněny i morfologické odchylky nebo informace, že je potřeba určitou lokální morfologicky

odlišnou populaci dále zkoumat. U souborných přehledů údajů k jednotlivým druhům (zejména zoogeograficky zvláště významným) autoři výslovně upozornili také na možnosti záměny s podobnými druhy či uvedli významné starší mylné údaje, odhalené již zmíněnými revizemi dokladových sběrů. Pro botaniky jsou zajímavé konkrétní novodobé datované údaje o výskytu některých druhů rostlin. I když jde obvykle o běžnější taxony, bude vhodné je využít např. pro plánovaný atlas rozšíření cévnatých rostlin České republiky.

Za systematickým přehledem druhů měkkýšů následuje sumarizace faunistických výsledků (strany 451–493). Právě tato kapitola má klíčový přínos pro biology působící v CHKO ČS a především pro ochranářskou odbornou veřejnost.

Celkem bylo v CHKO ČS zjištěno 164 druhů měkkýšů z celkových 250, které jsou známe v České republice (tedy plně dvě třetiny naší malakofauny!). To odpovídá dosavadním poznatkům o zdejší mimořádné geodiverzitě i biodiverzitě dalších skupin organismů. 32 druhů měkkýšů je významných z pohledu ochrany přírody, a to převážně v nižších kategoriích podle aktuálního celorepublikového červeného seznamu. Podle autorů publikace ale již 4 druhy v Českém středohoří vymřely. V publikaci se také dozvíme, jak pěkně rovnoměrně jsou zastoupeny ve zkoumaném území jednotlivé ekologické skupiny měkkýšů: přibližně třetinu tvoří druhy lesní, další třetinu vodní a zbývající třetinu pak druhy otevřených stanovišť, stepí, skal a druhy euryvalentní. Podíl jednotlivých skupin na celkové druhové diverzitě je nápadně podobný podílu těchto skupin v celých Čechách, jak pěkně ukazuje kruhový diagram na obrázku číslo 48 (strana 452).

Ale abychom neopominuli uvést i určité nedostatky recenzované práce. Především mi připadá, že paperbackové vydání takové monografie o 516 stranách (neřku-li dokonce na původně plánovaných 1255) je prostě nevhodné. Mám vážnou pochybnost, že opakované (tím spíše častější) používání knížka prostě nevydrží. Stejně tak jsem se už při jejím prvním prolístování zhrozil z otřesné kvality tiskového provedení fotografického doprovodu. Ať už jde o ilustrační záběry přírodního prostředí Českého středohoří v úvodu nebo o přetištěné fotografie vybraných zjištěných druhů a jejich ulit či stanovišť, které najdeme v závěru celé práce, je jasné, že výsledek tisku těžce pokulhává za jejich předlohami. Na tom může snad mít podíl i to, že podkladový papír není příliš kvalitní. Vydavatel (AOPK ČR) chtěl zjevně ušetřit; troufám si ale říct, že tady bohužel sáhl vedle. Snaha snížit náklady na tisk se bohužel projevila i jinde v práci. Kromě už zmíněných neúměrně zmenšených map rozšíření jednotlivých druhů je to zjevné například v souhrnu faunistických výsledků, kde je velikost písma u grafů a diagramů velmi nerovnoměrná (viz např. velikost zobrazení obrázků č. 48 a 49 se sotva čitelnými legendami na stranách 451–452 ve srovnání s obrázky/grafy následujícími). To jsou ale výtky patřící vydavateli díla.

Co se týče obsahové stránky práce (především kvality a úplného využití dostupných údajů a jejich zhodnocení), mohu ji těžko objektivně posoudit, jsa především botanikem s mírným odborným přesahem (bohužel ne do malakologie) a střední znalostí Českého středohoří. Z mého pohledu ale byla snaha editorů a autorů díla úspěšná. Přesto bych rozhodně v publikaci uvítal dostatečně velkou mapu s podrobně zanesenými čísly studovaných lokalit, která by byla vytištěna v samostatné volné příloze. (Ideální by pak bylo vyznačené lokality barevně odlišit podle stáří údajů či významnosti lokalit z pohledu zoogeografie či ochrany přírody). Její absence vynikne zvláště, když je součástí publikace volně vložená geologická mapa celého území CHKO ČS oboustranně tištěná ve formátu A2 – podotýkám, že v ní nenajdeme žádnou ze zkoumaných lokalit. (Ta je pro terénního malakologa jistě důležitá, ale ve srovnání s chybějící mapou území méně významná.) Využití potenciálu aplikací GIS, soustavně používaných a podporovaných státní ochranou přírody, se zde přímo nabízí. Dohledat jednotlivé lokality totiž sice není díky dobrým a přehledným hlavičkovým datům problém, jeden pohled do mapy by při prostém pročítání textu ale přinesl daleko více informací a čtenář by se orientoval i rychleji.

Sečteno, podtrženo: snaha systematicky prozkoumat České středohoří z pohledu jednoho biologického oboru a připravit ucelenou kritickou publikaci je mimořádně cenná. Autorskému kolektivu je tedy na místě poděkovat – tím spíše, že výsledek tak rozsáhlé intenzivní mnohaleté práce spatřil světlo světa v době, kdy u nemála českých vědců převládala touha poznávat exotické končiny světa před soustavným a podrobným zkoumáním domácího území. Výjimečnou hodnotu publikace ostatně potvrdilo vedení Univerzity Karlovy v roce 2020 udělením 4. – 5. ceny (z celkem 75 tehdy oceněných prací) v pravidelné soutěži vysoce kvalitních vědeckých monografií vzniklých v této instituci, která byla nazvána prostě „Monografie 2020“. (Na druhou stranu se obávám, že v současných podmínkách scientometrie nebudou autoři domácí vědeckou komunitou za tento počín nikdy fakticky dostatečně oceněni – a možná, že si spíše trochu uškodili, protože skutečně jde o regionální monografii, navíc psanou v češtině.)

Tuto práci by si měli přečíst – nejlépe opakovaně a následně se k ní vracet – nejen malakologové, ale také botanici, biogeografové, paleoekologové i úředníci zodpovědní za zachování naší přírody. A recenzované dílo je návodné také pro ty, kdož zvažují komplexní zpracování nějakého rozsáhlého a bohatého území v České republice z pohledu určitého přírodovědného oboru. Publikace, která na první pohled vybočuje z řady podobných monografií spíše tloušťkou hřbetu, v sobě totiž skrývá krom obrovského množství dat také neocenitelnou ukázkou toho, jak lze v malém kolektivu a poměrně jednoduchými prostředky vytvořit regionální monografii, která je a určitě bude dlouhodobě přínosná pro řadu základních i aplikovaných přírodovědných oborů i pro státní ochranu přírody. Na tom nic nemění, že jsou k tomu vždy zapotřebí nezanedbatelné znalosti a terénní zkušenost.

A ještě poznámku na závěr: asi rok od vzniku posuzované monografie jsem se porozhlédl po případné recenzi. Byl jsem však překvapen, že tuto publikaci dosud nikdo nezhodnotil – a pokud jsem si mohl všimnout, nestalo se tak dosud. (Např. v časopise Ochrana přírody, populárně naučném periodiku téhož vydavatele, nevyšla k recenzované publikaci ani anotace.) Překvapuje mě, že tak komplexní práce, významná obsahově i metodicky, zůstala dosud bez povšimnutí recenzentů. Může být totiž pro další takové monografie vzorem jak pro vědecky poctivé uchopení tématu, mimořádný rozsah zveřejněných (!) dat i pro jejich přehledné zpracování.

Jsem přesvědčený, že hodnota této komplexní mnohaleté práce o měkkýších Českého středohoří časem ještě poroste – a to nejen mezi zoology a zoogeografy. Zároveň jsem rád, že editoři a autorský kolektiv nepodlehli původnímu záměru vydat celou práci ke 40. výročí vzniku CHKO ČS, tedy o celé 2 roky dříve, a dotáhli svou práci do zdařilého výsledku. Patří jim poděkování za to, že dovedli v krátkém čase připravit kritické, rozsáhlé a obsahově velmi významné dílo, které vědecky a téměř vyčerpávajícím způsobem podchytilo skutečný stav malakofauny v jednom z jejích nejvýznamnějších území v České republice. Tato práce má zároveň důležitý přínos pro budoucí atlas rozšíření našich měkkýšů. Přál bych si, aby recenzované dílo našich předních malakologů inspirovalo další přírodovědce v ostatních koutech naší země a abychom podobně kvalitních monografií v dohledné době měli v ruce více.

Vít Joza

Památné stromy Ústeckého kraje

Joza V. (2020): Památné stromy Ústeckého kraje. – Oblastní muzeum a galerie v Mostě (ISBN 978-80-85115-45-1) & Ústecký kraj (ISBN 978-80-88140-35-1), Most. 115 pp. [včetně přílohy, 95 obr. a 15 textových boxů] (brožováno)

Publikace o památných stromech Ústeckého kraje navazuje na řadu předcházejících regionálních publikací, které pojednávají o ochraně památných stromů a péči o jejich stav a záchranu. Na příkladu Ústeckého kraje probírá základní aspekty a principy ochrany starých paměti a ochrany hodných stromů, vysvětlení, co je památný strom, jaký je význam starých stromů v krajině, historii i umění. Probrány jsou také biologické aspekty starých stromů jako základ existence a ochrany biotopů dalších přírodních složek, právní ochrana a evidence památných stromů.

Samostatnou kapitolu tvoří péče o památné stromy z pohledu přirozeného stárnutí stromů a působení dalších nepříznivých faktorů až po praktickou péči. Následující kapitola se zabývá přehledným souhrnem památných stromů v Ústeckém kraji, zastoupením druhů dřevin s tím, že v kraji není mezi památnými stromy zastoupena řada druhů domácích dřevin. Ochranu by si zasloužily mimořádně hodnotné exempláře některých užitkových kulturních odrůd našich dřevin ze zemědělské krajiny. Následuje souhrn památných stromů jednotlivých okresů s jejich vyhodnocením z různých hledisek, s náměty na další vyhlášení. Tato kapitola je jádrem publikace.

Další kapitola se týká zaniklých památných stromů a přístupu k nim, s využitím regenerační schopnosti některých stromů, ponechání a ošetření torz starých památných stromů. Torza památných stromů představují nejen připomínku historie, ale i biotop organismů vázaných na staré dřevo ve vhodném stadiu rozpadu; tyto biotopy z krajiny rychle mizí. Další kapitolu autor věnoval problematice záchrany genofondu památných stromů, včetně ovocných dřevin, jejím cílem zachovat genetické bohatství, které sebou staré a památné stromy nesou. K zajištění budoucnosti našich památných stromů je nezbytné se zaměřit na řešení řady úloh od aktivního vyhledávání a ochrany dalších vhodných dřevin všech kategorií, nejen veteránů a dospělců, ale i perspektivních „dorostenců“, na odbornou péči, další odborné vzdělávání arboristů, dendrologů, ochranářů a pracovníků státní správy, kteří se ochranou stromů aktivně zabývají. Autor také zdůraznil potřebu popularizace památných stromů v současnosti různými formami.

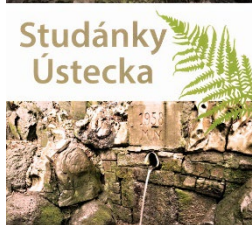
V samostatné kapitole v závěrečné části publikace uvádí i určitý návod, jak navrhnout vyhlášení nových památných stromů, kompetence k vyhlášení ochrany, v příloze je uveden formulář návrhu na vyhlášení památného stromu. Zajímavá je i kapitola o nej... mezi památnými stromy v Ústeckém kraji. Publikace obsahuje i dobrý výběr použité a doporučené literatury k tématu památných stromů, je také provázena bohatou fotodokumentací památných stromů v Ústeckém kraji. Zvláště je třeba ocenit doplnění publikace o 15 zajímavých textových boxů, které obsahují řadu doplňujících informací k tématu starých a památných stromů v Ústeckém kraji.

Autor se památným stromům věnuje pilně a s velkým zaujetím už od svého vysokoškolského studia a své znalosti a zkušenosti s ochranou starých a památných stromů do publikace úspěšně promítl. Jistě budou cenné pro další spolupracovníky i širší veřejnost. Publikace přispěje svým dílem k popularizaci památných stromů nejen v Ústeckém kraji. Je možné ji pořídit přímo u obou jejich vydavatelů.

Bohumil Reš

Studánky Ústecka

Filipová L., Kroufek R. et al. (2018): Studánky Ústecka. – Ed. pULec – První ústecké environmentální centrum, z.s., Ústí nad Labem. 48 pp. ISBN 978-80-86475-41-7. Náklad 250 výtisků.

Roku 2018 vyšla menší a nenápadná publikace se stručným názvem Studánky Ústecka. Je výstupem z projektu Za tajemstvím ústeckých studánek, který finančně podpořilo Statutární město Ústí nad Labem v rámci programu Zdravé město. Přináší přehled 22 nejvýznamnějších studánek a pramenů ve městě Ústí nad Labem a v jeho blízkém okolí. Tento zajímavý a prospěšný nápad si vzalo za svůj ústecké ekologické centrum pojmenované pULec – První ústecké environmentální centrum. Zmapovat a popsat současný stav studánek a pramenů Ústecka se podařilo díky spolupráci několika málo nadšenců s Muzeem města Ústí nad Labem a sdružením Středohoří sobě během asi jednoho roku. Část z nich byla téměř zapomenuta a pustla, některé byly dokonce postupně zasypávány odpadem. Bližší informace o průběhu mapování jednotlivých studánek a pramenů, které probíhalo především v roce 2018, může případný zájemce najít na stránce Facebooku založené k tomuto projektu (<https://www.facebook.com/usteckestudanky/>). Autoři publikace se zde tématu věnovali ještě v následujícím roce.

Téma regionálního průzkumu a mapování studánek a pramenů není nové a zájem veřejnosti o tyto vodní prvky v krajině v posledních desetiletích určitě roste. Přesto je ale na místě stručně připomenout přírodovědecké obci to podstatné z novodobé historie jejich mapování a obnovy. Nemalý zájem vyvolala celostátní ochranná akce „Otvírání studánek“ probíhající probíhala v minulém politickém režimu pod hlavičkou organizací ochrany přírody. Ta našla časem odezvu u řady nadšenců či místních občanských iniciativ, které se v různých částech České republiky věnovaly mapování i praktické obnově studánek – slavných, i těch téměř neznámých. I díky tomu bylo v České republice v posledních čtyřech desetících let vydáno téměř dvacet takto zaměřených regionálních publikací většího i menšího rozsahu. V roce 1998 vyšla rozsáhlá monografie P. Kovaříka nazvaná Studánky a prameny Čech, Moravy a Slezska (ed. Nakladatelství Lidové noviny). Zájem veřejnosti o studánky a prameny se tím ještě podnítil a v určitém smyslu jej završila (byť jde o dlouhodobou a nekončící činnost) celostátní kampaň „Zachraňme studánky“, kterou vedlo Sdružení mladých ochránců přírody při Českém svazu ochránců přírody (ČSOP) od přelomu tisíciletí po řadu let. Od roku 2008 do současnosti provozuje spolek Mladí ochránci přírody web nazvaný Národní registr pramenů a studánek Ten představuje největší přehled studánek, pramenů a studní (podrobně na <https://www.estudanky.eu/>). (Jde vlastně o rozšířený výsledek zmíněné celostátní kampaně a zároveň její pokračování.) Tato data jsou od roku 2011 propojena s internetovým mapovým portálem Mapy.cz, což popularizaci jednotlivých studánek velmi prospělo. Na uvedené celostátní projekty a databáze navazuje recenzovaná publikace. Stojí za zmínku, že v Ústeckém kraji, resp. v severozápadních Čechách jde zřejmě o ojedinělý počín. Pro úplnost k tématu ještě uvedme, že v současnosti probíhá v celém našem státě v rámci „Programu 2025 Lesy pro život“ státního podniku Lesy České republiky obnova 300 studánek.

Co napsat k samotné publikaci? Šikovně vybraný krátký úvodní text (jde o výňatek z novodobého vydání Miscellanei Bohuslava Balbína) připomíná, jak byly na sklonku 17. století Čechy bohaté na „blahodárné prameny, z nichž lze bez újmy pít“, přičemž klasik tehdy neopomněl zmínit, že bezpočet jich měl blahodárné zdravotní účinky. Dnes je situace bohužel opačná: hledání studánky či pramene v české krajině, které by člověk mohl bez obav používat jako zdroj pitné vody, by ve výsledku mohlo spíše připomínat hledání studánky s příslovečnou živou vodou. Přestože jde o publikaci určenou

spíše laickým zájemcům o přírodu, myslím, že by v úvodním textu bylo určitě dobré také zmínit zákon o vodách (tzv. Vodní zákon = zákon č. 254/2001 Sb. o vodách, ve znění pozdějších předpisů), který jako naše základní právní norma chrání povrchové i podzemní vody jako ohrožené přírodní zdroje a upravuje právní vztahy k jejich využívání.

Hlavní část knížky obsahuje přehled 22 číslovaných (a pojmenovaných) pramenů a studánek v intravilánech i volně krajinně Ústecka. U každé lokality je uvedena (1) nejméně jedna fotografie, (2) poloha pramene podle systému WGS84 (v jednotném formátu stupňů), (3) číslo odpovídající Národnímu registru studánek (NRS), (4) dostupnost lokality, (5) vydatnost zdroje vody (byla určována subjektivně a relativně) a (5) stručný popis lokality a případně i kvality vody. Voda z celkem 11 studánek a pramenů (tedy plně poloviny z popisovaných) byla podrobena chemickým a biologickým rozborům ve dvou akreditovaných laboratořích. Analyzována byla většina parametrů z tzv. kráceného rozboru pitné vody (blíže viz vyhláška č. 254/2004 Sb.) a některé další veličiny. Výsledky rozborů najdeme v příloze 2 a 3 na konci knížky. Bohužel, většina analyzovaných vzorků z osídlených lokalit normu pro pitnou vodu nesplňuje. Je to převážně díky vysokému obsahu vápenatých iontů (vysoká tvrdost vody), ale také kvůli organickému znečištění koliformními bakteriemi, způsobenému průsakem fekálních odpadů. Přitom jde o lidmi hojně (a v dobré víře) využívané zdroje. Místní občasní uživatelé studánek by tedy takovou vodu určitě neměli používat jako pitnou. Zkoumané parametry studánek z krajiny mimo sídla vyšly podstatně lépe, i když ani ty nelze vždy využívat jako místní zdroj pitné vody (např. kvůli zvýšenému podílu dusičnanových iontů). Na nedostatky v kvalitě vody je u jednotlivých pramenů a studánek přímo upozorněno v textu. Stejně tak autoři upozorňují u mnoha pramenů na to, že postupně slábnou a vysychají.

Informace pro přírodovědce jsou jen okrajové (zmínky o vegetačním krytu a flóře či výskytu larev pestřenek u několika lokalit). Publikace ale nabízí botanikům a především zoologům, kteří se věnují bezobratlým (především hmyzu a měkkýšům) pěkný přehled mokřadních lokalit, které by si zasloužily alespoň orientační průzkum. Pro hydrogeology a kvartérní geology by byly velmi cenné jakékoliv údaje o případném výskytu recentně vznikajících kvartérních vápenců (pěnovců a pěníteců). Zmínku o nich jsem ale hledal marně. Na druhou stranu je přínosné, že všechna místa autoři vyfotili. Konkrétní studánku či pramen lze tedy snáze vyhledat v terénu. A v budoucnu bude také možné srovnat vzhled určité lokality se situací z roku 2018, i když to asi nebylo záměrem autorů.

Knížka je graficky nenáročná, dobře čitelná a přehledná. Mapa studánek a pramenů (příloha 1) by ale měla být určitě vytištěna v menším měřítku. (Použité měřítko je asi 1 : 120.000.) Člověk, který nemá podrobnou geografii Ústí nad Labem a blízkého okolí „v malíčku“ v ní musí déle hledat – nehledě na to, že právě díky příliš malé velikosti písma a číslování lokalit je mapa na samé hranici čitelnosti. Bylo by vhodné mapu zobrazit přes celou dvoustranu a umístit ji přímo doprostřed knížky; snáze by se pak při práci s knížkou hledala. To je ale spíše méně významný nedostatek. Ten, kdo používá např. mapovou aplikaci v tzv. „chytřem“ telefonu či navigaci podle GPS, problémy s dohledáváním konkrétní lokality mít asi nebude.

A na závěr ještě informace pro ty, komu zatím recenzovaná knížka unikla: její fyzický výtisk je dosud možné zdarma pořídit u vydavatele, tedy ústeckého ekologického centra pULec. Digitální verzi ve formátu PDF pak lze získat prostým stažením z webu téhož ekocentra (<https://drive.google.com/file/d/178rf0zYj5QUtE3PKZ3Fh9eUIHs0sqGYQ/view>).

Podle mě přináší útlá knížečka o pramenech a studánkách v Ústí nad Labem a okolí ještě jeden poznatek, který je zde dobré připomenout. Plyne z ní totiž to, co u nás stále ještě dostatečně nevyužíváme: že při regionálním výzkumu přírody a krajiny je často dobré zapojit jak místní vědecké síly (hlavní autorka je odbornou profesí botanička ústeckého muzea, druhý autor učí na vysoké škole

v témže městě), tak i veřejnost. A pokud to má smysl, pak třeba i pracoviště státní správy (zde laboratoř Státního zdravotního ústavu) i tzv. sociální sítě.

Kromě toho je zpracované téma podle mého názoru ideálním námětem k několika pěkným vycházkám pro celou rodinu i s dětmi, z níž si kromě pobytu na čerstvém vzduchu všichni odnesou i trochu dalšího poznání okolí místa svého bydliště. To je nakonec (mezi řádky) dobře patrné i z doplňkové internetové stránky k projektu o studánkách Ústecka. Ta je dodnes přístupná na Facebooku s několika videi a řadou dotazů, námětů a komentářů od běžných zájemců o studánky „u nich doma“. Jistě i proto autoři vybrali příznivý formát knížky, která se snadno vejde do větší kapsy, neřku-li do batůžku. Bude dobré pokračovat v práci autorů jednak sledováním studánek a pramenů uvedených v knížce, jednak dohledáváním dalších takových míst na Ústecku. Nechtěl by někdo zkusit podobně zpracovat studánky a prameny v nějakém dalším území Ústeckého kraje? Je to určitě potřeba a bezesporu by z toho vzešla další zajímavá a užitečná práce.

Vít Joza